

Bevrijdingsvuur op de Esbeekse Brandtoren

door Jan van Helvoirt

Het zal ergens in 1943 geweest zijn: een waarschuwing voor een razzia. De volgende morgen kwamen ze aanrijden in hun grauwe overvalbus en stopten bij de boswachterswoning van Geert Maillá,á. Jan de Konink en Jan Oudemans, twee van de ondergedoken Wageningse studenten die zich bezig hielden met pilotenhulp, meenden nog tijd genoeg te hebben om wat spullen op te halen. Bij het huis van Maillá,á aangekomen werden ze beetgepakt en samen met Geert in de bus gestopt. Richting rentmeesterswoning ging het. 'Wormgoor sr ligt ziek in bed en heeft difterie', werd meegedeeld. De Duitsers kwamen niet binnen en vanaf de trap ontstond een discussie. Uren hebben ze er gestaan.

De bus reed uiteindelijk naar de school in Esbeek. Op de achterbank zat met een lijkleek gezicht Geert Maillá,á. Vader Wormgoor heeft lang met een Duitser staan redetwisten: 'Deze boswachter moet terug. Hij kan niet gemist worden in verband met de houtproductie.' Ontelbare 80cm paaltjes moesten geproduceerd worden voor de Limburgse mijnen. Alsnog kon hij hem ervan overtuigen dat anders het werk op het landgoed verstoord zou worden, en dat kwam de bezetter ook niet ten goede! Toen is Geert naar huis gereden met een andere auto. De twee studenten werden afgevoerd....

Geheim koffertje

Een andere student, niet van Wageningen, werd door toedoen van zijn oom op het landgoed ondergebracht. Deze Jan Kuytenbrouwer kwam uit Utrecht en werdaangesteld als 'secretaris van de houtvesterij'. Deze onderduiker kwam op zekere dag zijn baas Wormgoor mededelen dat ze een piloot niet erg vertrouwden. Hij was Canadees met een Franse moeder en een Duitse vader. Hij sprak Frans en geen Engels. Een rare kwestie. Hij zou in het oosten van ons land zijn neergekomen. Het geheime koffertje dat hij bij zich droeg wekte nog meer wantrouwen. 'Ik zal hem maar snel liquideren', was het resolute antwoord van Wormgoor. Maar zij antwoordden: 'Nee, dat mag jij niet doen. Jij met je gezin. Wij zijn toch maar ondergedoken studenten.' Ze hielden de piloot nog enkele dagen in hun midden met het smoesje dat de grens nog niet vrij was en dat de volgende post nog niet bereikbaar was. Toen ze er echt van overtuigd waren dat hij infiltreerde, brachten ze hem naar de zogenaamde volgende post op de terugkeerroute van gestrande piloten. Toen hij over een slootje sprong werd hij neergeschoten. In het koffertje zat veel belastend materiaal: het was een Duitse infiltrant. Misschien is hij ter plekke begraven.

Een ander verhaal zegt dat in het ven Het Goor een lijk kwam bovendrijven. Het was gebonden met tentenkoord en verzwaard met stenen. Bij nader onderzoek bleek het lichaam een SS-tatoeage te dragen. De toenmalige, beroemde patholoog-anatoom dr. Hulst heeft het SS-kenmerk weggesneden en het lichaam zo behandeld dat het leek te gaan om een burgerzelfmoord. De kerkdorpen Esbeek en/of Netersel hebben toen geluk gehad. Zou dit in de doofpot gestopte voorval uitgelekt zijn, dan waren de gevolgen niet te overzien geweest. Het koelbloedig uit de weg ruimen van een SS'er leidde onherroepelijk tot verschrikkelijke represailles.

Baantje

Gevaarlijk spel speelde Wormgoor sr misschien wel meer tijdens de bezetting, hoewel misschien niet altijd zo bewust. Zo had hij gewoon een stapeltje valse Ausweis-papieren op zijn nachtkastje liggen. Hij kreeg ze van de Nederlandse directeur van het arbeidsbureau in Tilburg. De ondergrondse liet valse exemplaren drukken. De Duitser die naast de directeur zat was zo lui, dat hij al een stapel getekende Ausweis-papieren had liggen. Er werd gewoon een

stapel valse, ongetekende formulieren onder geschoven. Ze werden gebruikt om arbeiders uit de sigarenindustrie op het landgoed aan een baantje te helpen.

Door te weinig aanvoer van grondstoffen nam de hoeveelheid werk in de sigarenfabrieken af, en onder meer werklozen moesten naar Duitsland. Normaal werkten op De Utrecht dertig bosarbeiders. Nu werkten er zeker 75 mensen, ook uit naburige dorpen. Tegenover de huidige houthandel in de tipmast aan het begin van de Dunse Dijk werd ook nog een speciale houtindustrie opgezet. Van dun rondhout werden schijfjes gezaagd, gekleefd en vervolgens te drogen gelegd in speciaal daarvoor gebouwde gazen droogschuren. Dit materiaal werd de grondstof voor de houtgasinstallaties op onder meer tractoren, in verband met de schaarste van fossiele brandstoffen.

Bommenwerper

Penibel was de situatie voor rentmeester Wormgoor, toen hij zich in Tilburg bij de politie moest melden. Op het randje van de Flaes was, komend uit zuidoostelijke richting en terugkerend van een bombardement op Duitsland, een Engelse bommenwerper neergestort. De vier of vijf bemanningsleden waren dood en zelfs nauwelijks terug te vinden. De achterste geschutskoepel echter lag net in het water. De Duitsers sleepten de chauffeur eruit. Duidelijk zag Herman jr het koordje met twee naamplaatjes: een voor het lijk en een voor de persoonlijke spullen. Toen de bergingsdienst klaar was vroeg vader Wormgoor: 'Kan ik de rest van het versplinterde wrak, aluminium en dergelijke, opruimen?' Dat mocht. Twee opkopers uit Tilburg laadden alles op en leverden het weer aan de Duitsers. Een week later kwam de marechaussee aan de deur. Maar als er onraad was, was Wormgoor 'altijd weg, altijd naar De Utrecht.' De volgende dag kwamen ze weer terug: 'Als het lang duurt worden wij opgepakt.' Toen Wormgoor uiteindelijk toch meeging, zag hij de twee opkopers bij de politie terug. Die hadden al twee dagen in de cel gezeten en waren doodsbenuwd. De hele dag werd Wormgoor Verhoord. Hij had krijgsbuit verkocht en daarop stond een flinke straf. Hij wist echter net zolang overtuigend te praten dat de Duitser overstag ging.

Gewichtig

Bij dergelijke ontmoetingen trok Wormgoor altijd zijn groene Heidemij@outfit vol opsmuk aan om zo gewichtig mogelijk over te komen. De Duitsers zwichtten dan eerder. Op het eind van het gesprek knipoogde hij tegen een van de opkopers. De Duitser veerde plotseling op uit zijn stoel, omdat hij dacht dat hij voor de gek gehouden werd. Het enige dat Wormgoor toen nog kon doen was blijven knipogen, alsof hij een zware tik had. Bovengenoemd uniformgedrag en de vele contacten en overlegplegingen met de Duitsers werden misschien door een enkeling weleens verkeerd begrepen, maar die verkeerde interpretatie deert Wormgoor jr nu allerminst.

Om vier uur draaide de rentmeester vanuit Tilburg weer de oprijlaan op. Diezelfde oprijlaan werd aan het begin van de oorlog, 11 en 12 mei 1940, als het ware bezet door Franse militairen. In de laan, onder de beschutting van het vele loof, stond een hele colonne tanks, pantserwagens en zo meer.

De Duitsers waren al in de buurt en het was dus erg gevaarlijk. De familie Wormgoor is met twee of drie andere gezinnen uit de naaste omgeving met drie auto's geëvacueerd. Ze reden over de Dunse Dijk naar de boerderij van Janus de Bruin, de Bockenreyder.

Mijnen

Na twee dagen kwam er bericht dat de Fransen de bruggetjes over de Reusel zouden opblazen. Ze moesten dus nu zo snel mogelijk naar de andere oever van de rivier, de Esbeekse kant. Ze reden vanaf de plaats van de Bockenreyder richting Hertgang naar de verharde weg. Daar gingen ze linksaf en staken de Poelebrug over. Aan de overkant, meteen rechts, stond

een Franse tank. De bemanning stond er omheen, breeduit te zwaaien. Moeder Wormgoor vond het nog zo aardig: 'Kijk eens hoe ze ons begroeten.' Achteraf bleek dat ze hen wilden waarschuwen en tegenhouden. Op de brug in het wegdek hadden de Fransen mijnen gelegd. Met drie auto's reden ze erover. Later bleek dat de mijnen behoorlijk ingedrukt waren. Om deze gevaarlijke mijnen onschadelijk te maken moesten de in aantocht zijnde Duitsers de bruggen toch laten springen. Meteen moesten de beschadigde bruggen weer opgebouwd worden. Dat de Franse verdedigers die onbelangrijke bruggetjes in de Hertgang ondermijnden, lag aan het feit dat ze zeer slecht op de hoogte waren. Ze hadden kaarten ter beschikking uit 1870.

De gevluchte families bleven overigens nog twee dagen bij boerderij De Kievit. Tussen de Fransen en de Duitsers is het op Dun niet tot schermutselingen gekomen: er is geen schot gelost. Een Franse tank, waar alles nog compleet in lag, bleef bij de Dunse brug achter. De tank had een mechanisch of motorisch mankement. De Fransen hadden zeer slecht materieel tot hun beschikking. Ook de kledij was schamel en de bevoorrading was gebrekkig. Uit de tank haalde Wormgoor een seinpistool en een aantal seinpatronen. Op 4 oktober kon hij boven op de toren van de houtvesterswoning de patronen afschieten: het bevrijdingsvuur kon worden ontstoken.